

МОВОЗНАВСТВО. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811

Артур ГУДМАНЯН

ОБРАЗНА ПАЛІТРА ЖАНРУ ЛІТЕРАТУРИ ЖАХІВ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто проблему перекладу портретних характеристик героїв жанру літератури жахів та вказано на проблеми, з якими зіштовхується перекладач при їх відтворенні.

Ключові слова: герой, героїня, злодій, стилістичний відповідник, стилістичне підсилення, стилістична втрата, переклад.

Герої відіграють ключову роль в будь-якому художньому творі і кожен жанр, відповідно, має в своєму арсеналі основну модель або ж формулу створення та представлення головних та другорядних героїв.

Жанру літератури жахів притаманна клішованість амплуа персонажів, що зумовлено його безпосереднім походженням від готичного роману, і ми розділяємо думки С. Тураєва: «Готичний роман не славиться мистецтвом розробки характерів. Зовнішній портрет теж слабо відмічений. Цей певний каталог персонажів сформувався не без причини. Певні герої-формули найкраще підходили готичній атмосфері і дійсно підкреслювали навколишній жах» [1, с. 81].

За словами Р. Фаулера, кожен літературний жанр налічує свої «базові іменники» (stock nouns), які, своєю чергою, і детермінують типи героїв [2, с. 29]. Такими іменниками в аналізованій літературі жахів є вампір; «живий мертвий»; чудовисько, створене в результаті експерименту; герой-антагоніст, який бореться із силами зла; медіум – персонаж, наділений незвичайними особливостями сприймати надприродні явища, і який, як правило, приходить на допомогу герою; героїня – молода дівчина, яка стає об'єктом переслідування вампіра або чудовиська. Вважаємо за необхідне відзначити домінуючу особливість образної системи досліджуваного жанру – обов'язкову наявність чудовиська, монстра або будь-якого створіння, існування якого заперечується

сучасною наукою та розглядається як явище паранормального характеру. Персонажі жанру літератури жахів наділені таємничістю, невловимістю, небезпекою, відразою, що разом дозволяє створити образну палітру, релевантну досліджуваному жанру.

Зважаючи на те, що рамки нашого дослідження обмежують нас у вивченні відтворення у перекладі всіх типів героїв, ми обрали три категорії найголовніших та найвиразніших образів: образ злодія, образ героїні, образ другорядного персонажа.

Проаналізувавши особливості відтворення трьох превалюючих типів персонажів, що формують образну систему досліджуваного жанру, стверджуємо, що найскладніше піддаються відтворенню образи злодія та героїні, відтворення яких вимагає від перекладача дотримання стратегії *максимальної передачі усіх портретних характеристик героя* для відтворення *скрупульозної деталізації та підсиленої експресивності у портретуванні*. У процесі портретування зазначених персонажів ключовим фактором є збереження прогностично-фактуальної інформації, яка є важливим жанротвірним елементом. Елімінацію вважаємо недоречною, оскільки така перекладацька стратегія порушує зміст оригіналу, створює перекладацькі покручі, неточності та, в результаті, пропагує несанкціоноване співавторство перекладача з автором оригіналу. Щодо відтворення у перекладі другорядних персонажів, які, як засвідчив аналіз фактологічного матеріалу, не мають важливої жанротвірної складової, зображення їх зовнішності в перекладі полегшує завдання перекладача, тобто допускає прийомів генералізації або ж часткової елімінації.

Портретування персонажів у літературі жахів уможливорюється за допомогою використання *засобів лексичного та лінгвостилістичного оформлення*. Парадигма тексту, специфіка сюжетного оформлення постає серйозним завданням для перекладача у процесі відтворення її *лексичної та лінгвостилістичної вербалізації*. Так, вважаємо за необхідне розглянути, якими тенденціями при зовнішньому портретуванні героїв послуговується майстри пера досліджуваного жанру, визначити лексичні та лінгвостилістичні засоби, використанні письменниками у першотворах та дослідити їх адекватність у мові перекладу.

Портрети образної палітри Б. Стокера витворюються у зображенні диявола-вампіра графа Дракули, головного героя Джонатана, який стає першою жертвою Дракули, головної героїні Люсі, яка стає жертвою графа й сама перетворюється на вампіра та другорядних персонажів, які намагаються допомогти головному герою-антагоністу знищити демона. Відтак, зображення згаданих персонажів уможлиблюється за допомогою використання лексичних та лінгвостилістичних засобів. При зображенні вампіра, для Б. Стокера характерне використання *епітетів*, *метафор* та *порівнянь* з орлом, що вказує на притаманні графу гостроподібні риси обличчя, з п'явкою, що свідчить про постійне ненаситне живлення кров'ю, і з твариною в загальному, що дозволяє стверджувати про звірячі інстинкти вампіра; використання лексики, що позначає кольороназви: *блідий* як колір обличчя, *чорний* як колір вбрання та волосся та *червоний* як відтінок губ, на яких постійно була кров. Автор промовисто витворює увесь портрет героя, звертаючись до розлогих та деталізованих описів, що свідчить про використання великої кількості соматичної лексики на позначення художніх деталей: *очі, обличчя, вуса, зуби, губи, ніс, волосся, шкіра, рот, щоки, ніздрі, лоб, брови, вуха, підборіддя*. Героїня Люсі, невимовна краса якої на сторінках роману почала перетворюватися у страшну та відразливу зовнішність вампіра, зображена автором за допомогою використання *епітетів*, *метафор*, в основі яких лежить художня деталь – *очі*; лексем, що позначають кольороназви: *блідий*, що вказує на колір мертвої шкіри та *червоний*, що вказує на колір волосся та колір крові; соматизмів – *губи, обличчя, кістки, рот, зуби, ясна, очі, щоки, підборіддя, горло, руки*. Особливо промовистими у зображенні Люсі є соматизми *зуби* та *ясна*, які знаходять своє деталізоване представлення у текстовій тканині, як перші ознаки перетворення зубів на ікла вампіра. Другорядним героям у Б. Стокера також притаманні широкі описи зовнішності, використання великої кількості епітетів та соматичної лексики, однак зовнішність усіх другорядних персонажів видається типовою та не несе жанротвірного образного елементу.

Роман жахів «Дракула. Повстання мерців» характеризується наявністю двох вампірів – графа Дракули та його послідовниці графині Єлизавети Баторі; героїнь Люсі та Міни, та коротких

портретних замальовок другорядних героїв. Зображуючи вампірів, автори використовують *епітети, метафори, порівняння* з ящіркою, рептилією, що вказує на швидкість пересування демона, коброю, хижаком, горгульєю, твариною в загальному, що витворює зв'язність та жадобу до крові; соматичну лексику *зуби, очі, шкіра, руки, вуха, рот, обличчя* для максимально розлогих описів, серед яких місце художньої деталі відводиться *очам*, які відображають усі зловіщі наміри; лексику, що позначає кольороназви *блакитний*, як колір очей; *світлий та чорний* як кольори шкіри, очей, обличчя; *червоний* як колір крові. Мова, що описує образ героїнь у творі багата на лексичні та лінгвостилістичні засоби, так, у процесі портретування молодих дівчат автори вдаються до використання *епітетів, порівнянь* жіночої краси з галявиною, з граціозною ходою кішки, *метафор*, в основі яких лежать художні деталі – *рота, серця, волосся, очей*; лексем, що вказують на кольороназви: *зелений, синій, чорний* змальовують колір очей; *червоний* – колір волосся; *білий* – колір шкіри: соматичної лексики *очі, рот, губи, волосся, обличчя, тіло, шкіра, груди, повіки, ікла, горло*. Образ героїнь у Д. Стокера та А. Голта тяжіє до возвеличення жіночої краси, яка ще поки не спаплюжена руками вампіра, описів невинної жіночої привабливості та ніжності. Другорядні персонажі знаходять своє відображення у коротких портретних скетчах, створення яких уможлиблюється авторами за допомогою епітетів та лексем, що позначають кольороназву *чорний*.

М. Шеллі входить у жанр літератури жахів теж своїм набором клішованих образів, які уможлиблюють створення атмосфери жаху. У центрі сюжету знаходиться чудовисько, яке було створене головним героєм Віктором Франкенштейном в результаті експерименту, героїня Елізабет, на яку чинить замах демон та ряд другорядних героїв. У процесі портретування злодія, авторка вдається до використання *епітетів, порівнянь* з мумією; лексем, що позначають кольороназви: *жовтий* як колір очей та шкіри, що символізує вогонь, як стихію, якої боїться чудовисько; *чорний* як колір волосся та губ, *білий* як колір зубів; соматизмів *волосся, очі, шкіра, зуби, губи*, особливо акцентуючи на *очах*, як художній деталі. Героїні твору наділені дитячою красою, невинністю, чарівністю, що вербалізується за допомогою *епітетів, метафор*, в основі яких лежить художня деталь *волосся та очей*; соматичної

лексики *волосся, голова, очі, губи, брови*. Щодо другорядних персонажів, то авторка першотвору приділяє увагу їх зовнішньому опису, однак не вкладає у подібні портретні характеристики важливі жанротвірні особливості. У процесі зображення М. Шеллі послуговується епітетами, та лексемами, що позначають кольороназви: *чорний, рожевий, білий*.

Окреслені тенденції портретування героїв у жанрі літератури жахів демонструють наступні статистичні дані у перекладацькому ключі: 44.4% у творчому арсеналі перекладачів прослідковується стратегія добору *стилістичного відповідника* для відтворення лексичних та стилістичних виражальних засобів, що свідчить про намагання перекладача бути близьким до першотвору; у 38.8% бачимо *стилістичну втрату*, яка, на жаль, констатує невтішну картину подекуди некваліфікованого підходу до відтворення образних особливостей першотвору та у 16.6% відображається *стилістичне підсилення*, використання якого є релевантним для досліджуваного жанру, зважаючи, що в його основі лежить концепція емотивного характеру.

Підтвердимо згадані тенденції прикладами. Сторінки роману жахів «Дракула» рясніють деталізованими та скрупульозними портретними описами графа Дракули, при чому Б. Стокер вдається до прийому «розкиданого» опису, що допомагає створювати атмосферу жаху, таємниці та сюжетного напруження по усій лінії сюжету:

Within, stood a tall old man, clean shaven save for a long white moustache, and clad in black from head to foot, without a single speck of colour about him anywhere. He held in his hand an antique silver lamp, in which the flame burned without a chimney or globe of any kind, throwing long quivering shadows as it flickered in the draught of the open door [5]. *На порозі стояв високий старий із чисто виголеним підборіддям і довгими сивими вусами; одягнений він був з голови до ніг у все чорне. У руці старий тримав старовинну срібну лампу, в якій полум'я вільно горіло без будь-якого скла чи труби і кидало довгі тіні, що тріпотіли від грізного вітру* [4, с. 22].

На початку твору автор знайомить нас із вампіром графом Дракулою, портретуючи його за допомогою епітетів, що вказують на зріст, вік *tall, old* та розмір й колір його вус *long, white*.

Відзначимо також лексему, що вказує на кольороназву *black* та позначає колір одягу графа та соматизми, використані автором першотвору *moustache, head, foot*, які деталізують зовнішній опис. Усі стилістичні та лексичні засоби знайшли своє відтворення у перекладі за допомогою стилістичних відповідників *високий, старий, довгі, сиві, чорне, вуса, голова, ноги*. Наголосимо на стилістичному підсиленні з боку перекладача, який у процесі відтворення словосполучення *clean shaven* вводить у текст перекладу соматизм *підборіддя*, аби якомога детальніше описати читачеві вигляд графа. Поряд із вдалим кроками перекладача, спостерігаємо і деякі несанкціоновані вторгнення в оригінал. Описуючи одяг Дракули, автор наголошує на тому, що колір вбрання був повністю чорний, не маючи жодної плями або краплинки кольорового. У вторинному тексті повністю еліміновано другу частину речення, що є, на нашу думку, недоречним, адже саме цей уривок із твору дає у подальшому зрозуміти читачеві одну з причин того, чому граф не відображався в дзеркалі. Словосполучення *in the draught of the open door* відтворено перекладачем як *від грізного вітру*, що неадекватно та неточно розкриває реципієнту місце, де знаходився граф. Вогонь, що горів у старовинній срібній лампі графа та кидав тіні від протягу, який утворився внаслідок відкритих дверей в замку, де власне і знаходився граф, але аж ніяк не через грізний вітер, який бушував на подвір'ї. Подібні перекладацькі покручі породжують викривлення жанрової єдності художнього твору.

Після першого знайомства з графом, на наступних сторінках роману автор вдається до подальшого розкриття його незвичної та, не зовсім подібної до людської, а радше тваринної, зовнішності:

His face was a strong, a very strong, aquiline, with high bridge of the thin nose and peculiarly arched nostrils, with lofty domed forehead, and hair growing scantily round the temples but profusely elsewhere. His eyebrows were very massive, almost meeting over the nose, and with bushy hair that seemed to curl in its own profusion. The mouth, so far as I could see it under the heavy moustache, was fixed and rather cruel-looking, with peculiarly sharp white teeth. These protruded over the lips, whose remarkable ruddiness showed astonishing vitality in a man of his years. For the rest, his ears were pale, and at the tops extremely pointed. The chin was broad and

strong, and the cheeks firm though thin. The general effect was one of extraordinary pallor [5]. У нього було енергійне, незвичайне обличчя, тонкий ніс і якісь особливі, дивної форми ніздрі; гордовитий високий лоб, волосся, що бідно і в той же час густими пасмами росло біля скронь; брови – дуже густі, майже сходилися на переднісці. Рот, наскільки я міг роздивитися під важкими вусами, був рішучий, навіть жорстокий на вигляд, з надзвичайно гострими білими зубами, що виступали під губами, яскраве забарвлення яких у людини його віку вражало. Але найбільше вражала незвичайна блідість обличчя [4, с. 25].

Через кілька сторінок тексту автор зауважує на тому, що зовнішність графа Дракули є дійсно вартою уваги і якомога детальніше описує її, знайомлячи читача ближче з видатною постаттю. Насиченість уривка соматичною лексикою є очевидною. На нашу думку, переклад абзацу не зовсім відповідає вимогам, що висуваються до адекватного перекладу художнього тексту, хоча, в цілому, залишає загальне уявлення про створений автором образ. На початку абзацу автор вживає лексему *strong* для опису обличчя графа і відразу уточнює її лексичним повтором з інтенсифікатором *very* аби умисно виділити враження від обличчя, енергетики яка від нього віяла та загальний обрис. Перекладач відтворює словосполучення *very strong* лексемою *незвичайне*, тим самим нівелюючи авторським стилістичним засобом та манерою, що пом'якшує та видозмінює ефект, створений автором в оригіналі. Подібні несанкціоновані вторгнення в авторів задум порушують жанрово-композиційну побудову твору, що в результаті не дозволяє отримати високоякісний кінцевий продукт інтерпретації. Автор описує ніс графа, як орлиний *aquiline*, тобто з горбиком, про що в перекладі, на жаль, не йдеться взагалі. Вуха графа були гостро подібної форми *pale, and at the tops extremely pointed*, що теж опущено в перекладі, так само як і опис підборіддя та щік. Фрагмент речення *whose remarkable ruddiness showed astonishing vitality* надає читачу інформацію про те, що незважаючи на блідий колір обличчя, твариноподібні риси обличчя, губи графа були рум'яного кольору, що вказувало на його енергійність та жвавість, адже по цим губам неодноразово стікала кров людини, шия якої опинялася між його іклами. Тоді як звучить перекладацьке *яскраве забарвлення яких у людини його віку вражало*, що абсолютно не

пояснює реципієнту таку відмінність від решти особливостей зовнішності.

Б. Стокер підводить читача до того, що зовнішність графа була неприємною і за нею було приховане щось зле, вдаючись до деталізованого опису обличчя та його частин:

He was very pale, and his eyes seemed bulging out as, half in terror and half in amazement, he gazed at a tall, thin man, with a beaky nose and black moustache and pointed beard, who was also observing the pretty girl. He was looking at her so hard that he did not see either of us, and so I had a good view of him. His face was not a good face. It was hard, and cruel, and sensual, and big white teeth, that looked all the whiter because his lips were so red, were pointed like an animal's [5]. **Неймовірно блідий, він із жахом уп'явся поглядом у якогось високого, сухорлявого пана з гачкуватим носом, чорними вусиками і загостреною борідкою, який також дивився на ту гарненьку панночку, що і я. Він вдивлявся в її обличчя так пильно, що зовсім нас не помічав, і мені вдалося добре розглянути незнайомця. Вираз його обличчя не назвеш добрим, він був суворим, жорстким і хтивим, а довгі білі зуби, що здавалися ще більшими від яскраво-червоного кольору губ, скидалися швидше на ікла тварини, ніж на зуби людини** [4, с. 166].

Першотвір налічує стилістичні засоби, що порівнюють ніс графа з орлиним за допомогою метафори *beaky nose*, а зуби з іклами за допомогою порівняння *white teeth....pointed like animal's*, які посилюють зображення нелюдської зовнішності, що в результаті породжує у читача відчуття огиди та страху. У перекладі знаходимо збереження стилістичних засобів методом добору стилістичних відповідних *гачкуватий ніс, ікла тварини*. Текст оригіналу насичений епітетами *tall, thin, pointed, hard, cruel, sensual, big* та кольороназвами *white, black, red*, усі з яких знаходять своє адекватне відображення в перекладі, а, особливо, вважаємо вдалий крок у перекладача у відтворенні епітета *sensual* – *хтиве*, де негативна конотація значення лексеми повністю відповідає поведінці графа.

При змалюванні героїні, Б. Стокер фокусує увагу на перших проявах вампіризму: появу іклів замість зубів, надзвичайну блідість обличчя, слабкість від нестачі крові, наприклад:

*She was **ghastly, chalkily pale**. The red seemed to have gone even from her **lips and gums**, and the bones of her face stood out prominently. Her breathing was painful to see or hear [5]. Вона була бліда, як примара; побіліли навіть губи і ясна, щоки запали, а вилиці дуже випиналися; болісно було дивитися і слухати, з яким зусиллям вона дихає [4, с. 119].*

У цьому уривку бачимо авторову зосередженість на рисах обличчя Люсі, епітети, що змальовують колір обличчя *ghastly, chalkily pale* відтворені перекладачем за допомогою порівняння *бліда, як примара*, що зберігає у перекладі стилістичне забарвлення оригіналу. Соматизми *lips, gums* збережені у вторинному тексті стилістичними відповідниками *губи, ясна*, однак слід відзначити перекладацькі рішення у ході відтворення соматизмів *bones, face* – *щоки, вилиці*. Хоча у тексті оригіналу про щоки мова не йде, однак перекладач вдається до далекоглядного рішення опису щік, адже першотвір свідчить про надзвичайно схудле обличчя, кістки з якого було видно, а відповідно щоки були впалі. Такого роду перекладацькі стратегії стилістичного підсилення свідчать про глибоку проникнутість перекладачем текстом оригіналу та намагання відтворити деталізацію та скрупульозність опису у найдрібніших деталях.

Художня деталь очей та фокусування уваги, знову ж таки, на яснах та виявленні іклів спостерігаємо у зображенні героїні і у наступному прикладі:

*Whilst asleep she looked stronger, although more **haggard**, and her breathing was softer. Her open **mouth** showed the **pale gums** drawn back from the **teeth**, which looked positively **longer and sharper** than usual. When she woke the **softness of her eyes** evidently changed the expression, for she looked her own self, although a dying one [5]. Уві сні вона виглядала сильнішою, хоча блідішою, і дихання було рівніше. У відкритому роті було видно бліді безкровні ясна, причому **зуби** здавалися децю **довшими й гострішими**, ніж зазвичай. Коли ж вона не спала, то **м'який погляд її очей** змінював вираз обличчя: вона знову ставала схожою на себе, хоча дуже змарніла і, здавалося, що вона *от-от* помре [4, с. 150].*

Представлення зовнішності Люсі у стані сну уможлиблюється через використання епітетів *haggard, pale, longer and sharper*, які описують ікла, обличчя та відтворені у перекладі стилістичними

відповідниками *бліда, довшій, гострішій* та окремо варто зупинитися на відтворенні епітету *haggard*, який у контексті жанру набуває значення *блідий*, в результаті нестачі крові в організмі вампіра, що перекладач помітив та дібрав влучний стилістичний відповідник, не зважаючи на те, що основне значення лексеми є *вимучений*. Акцентована увага на художній деталі – очах, зображення яких витворюється за допомогою метафори *softness of her eyes*, яка дозволяє контрастувати між справжніми очами героїні, які були надзвичайно ніжні, коли вона спала та на які вони перетворилися в результаті перетворення на вампіра. Стилiстичний засіб метафори перекладач зберігає у перекладі дещо експлікуючи *м'який погляд її очей*, що вдало передає первинну інтенцію автора у тексті перекладу.

Ще один приклад з описом художньої деталі очей та зображенням рис обличчя:

Her face was ghastly, with a pallor which was accentuated by the blood which smeared her lips and cheeks and chin. From her throat trickled a thin stream of blood. Her eyes were mad with terror. Then she put before her face her poor crushed hands, which bore on their whiteness the red mark of the Count's terrible grip, and from behind them came a low desolate wail which made the terrible scream seem only the quick expression of an endless grief [5]. *Її обличчя було страшне, і блідість підкреслювалася кривавими плямами на губах, щоках і підборідді; з шиї стікала тонка цівка крові. В очах її був божевільний жах. Вона приклала до обличчя свої бліді руки, на яких яскраво-червоними плямами виступили сліди страшної графської хватки; потім ми почули тихий, тужливий плач, який вразив нас не менше, ніж страшний крик, який був лише першою реакцією свідомості, що прокинулася* [4, с. 262].

Велика кількість соматизмів *face, blood, lips, cheeks, chin, throat, eyes, hands*, що наявна у першотворі свідчить про авторове змалювання зовнішності по вичерпно усім зовнішнім особливостям та є повністю відтвореною у перекладі методом добору стилістичних відповідників. Епітет, що змалює обличчя *ghastly*, зберігається у тексті перекладу стилістичним відповідником *страшне*, епітети, що описують руки *poor, crushed* відтворені лексемою, що позначає кольороназву *бліді*, однак ми, не до кінця розділяємо рішення перекладача. Лексеми вказують на нещасні,

зморщені руки від нестачі крові, а не тільки на їхню блідість, тому такий переклад вважаємо стилістичним послабленням з боку перекладача у процесі відтворення стилістичного засобу. Метафору, використану автором для опису наляканих очей *eyes were mad with terror* у перекладі зустрічаємо як *в очах її був божевільний жах*, що свідчить про збереження перекладачем тропу у вторинному тексті.

Портретування другорядних персонажів у Б. Стокера теж є достатньо розлогим, однак жанротвірною складовою не характеризується, адже не надає важливої, для подальшого сюжетно-композиційного розвитку подій, інформації, тому у процесі відтворення, перекладач опускає надмірну деталізацію, що й підтверджуємо наступним прикладом:

I rose and bowed, and he came towards me, a man of medium weight, strongly built, with his shoulders set back over a broad, deep chest and a neck well balanced on the trunk as the head is on the neck. The poise of the head strikes me at once as indicative of thought and power. The head is noble, well-sized, broad, and large behind the ears. The face, clean shaven, shows a hard, square chin, a large resolute, mobile mouth, a good-sized nose, rather straight, but with quick, sensitive nostrils, that seem to broaden as the big bushy brows come down and the mouth tightens. The forehead is broad and fine, rising at first almost straight and then sloping back above two bumps or ridges wide apart, such a forehead that the reddish hair cannot possibly tumble over it, but falls naturally back and to the sides. Big, dark blue eyes are set widely apart, and are quick and tender or stern with the man's moods [5]. *Це чоловік середній на зріст, широкоплечий, із швидкими рухами. Судячи з усього, він дуже розумний і має велику силу волі. У нього благородна голова, досить велика; обличчя чисто виголене, з різким, квадратним підборіддям; рішучим, рухливим ротом; великим, прямим носом. Лоб широкий і благородний. Виразні темно-сині очі досить широко розставлені, їх вираз то ласкавий, то суворий* [4, с. 172 – 173].

Опис автором лікаря Ван Хелзінка, який допомагав лікувати людей від укусів Дракули переповнений позитивно забарвленими, соматичними лексичними одиницями, епітетами та лексемами, що позначають величину та кольороназви. Уривок, що надає повне

представлення про обличчя, статуру та голову лікаря створює образ інтелігентної, добросердечної і благородної людини. У тексті перекладу опис зазнає помітного звуження та генералізації. Частина речення, що чітко окреслює міміку лица лікаря, а саме *sensitive nostrils, that seem to broaden as the big bushy brows come down and the mouth tightens* повністю елімінована у вторинному тексті. Наступне речення фрагменту, теж практично повністю опущене у перекладі *the forehead is broad and fine, rising at first almost straight and then sloping back above two bumps or ridges wide apart, such a forehead that the reddish hair cannot possibly tumble over it, but falls naturally back and to the sides*, у текстовій тканині перекладу знаходимо: *лоб широкий і благородний*. Не зважаючи на перекладацькі випущення та елімінації, вторинний текст надає достатньої інформації читачеві стосовно зовнішнього вигляду лікаря та дозволяє портретувати другорядного героя у межах достатніх характеристик.

Портретування злодіїв у Д. Стокера та А. Голта сягає деталізації із залученням стилістичних та лексичних засобів, в яких домінують порівняння з твариною та епітети, що змальовують художню деталь волосся, очей :

Bathory's fair skin contrasted sharply with her midnight hair, and she moved with the silent grace of a predator. Her icy blue eyes searched for any movement in the street as another flash of lightning brightened the grounds before her [6]. **Світла шкіра графині сильно контрастувала з її чорним, як ніч, волоссям, а рухалася вона з тихою граційністю хижака. Коли ще одна блискавка знову освітила пагорб, крижано-блакитні очі графині пильно зиркнули довкола, вдивляючись найменший порух** [3, с. 18].

У наведеному прикладі бачимо гру контрастів на колоративних лексемах *fair skin – midnight hair*, за допомогою якої автори зображують світлу шкіру обличчя графині з її темним волоссям. Метафора *midnight hair* знаходить своє відображення у перекладі за допомогою іншого стилістичного засобу – порівняння *чорним, як ніч, волоссям*, у яке перекладач вводить лексему *чорне* для експлікації та максимального витворення змісту оригіналу. В уривку також бачимо порівняння ходьби графині з граційністю хижака *the silent grace of a predator*, що збережено у перекладі методом добору стилістичних відповідників. Метафора, в основі

якої лежить художня деталь очей *icy blue eyes* вдало відтворена перекладачем стилістичними відповідниками зі збереженням тропу як *крижано-блакитні очі*, що зберігає жанротвірні ознаки портретування вампіра у досліджуваному жанрі.

Трохи далі по тексті знову спостерігаємо уривок, в якому автори вказують на звірячі інстинкти графині та акцентують увагу на очах:

Bathory's eyes went black. She snarled like a beast as she curled her lips, revealing her fangs [6]. *Очі Баторі почорніли. Вона загарчала, як тварина, і з-за її губ вистромилися гострі ікла* [3, с. 310].

Метафоризовану мову роману «Дракула. Повстання мерців» спостерігаємо і у наведеному прикладі. Художня деталь очей, на якій одразу фокусуються автори, зображена за допомогою стилістичного засобу метафори *eyes went black*, яка зберігається у перекладі методом добору стилістичних відповідників *очі почорніли*. Порівняння графині з твариною також знаходить своє відображення у перекладі за допомогою стилістичних відповідників *she snarled like a beast* – *вона загарчала, як тварина*. Соматизми, наявні у текстовій тканині першотвору *lips, fangs* також збережені перекладачем у вторинному тексті за допомогою стилістичних відповідників *губи, ікла*. У перекладі знаходимо епітет *гострі*, який описує ікла Баторі, хоча першотвір не налічує стилістичних засобів у зображенні нелюдських зубів. Це свідчить про намагання перекладача бути максимально близьким до оригіналу та стилістично підсилити вторинний текст, що є релевантним для досліджуваного жанру.

Поряд з графинею, художньо-виражальними засобами мови автори портретують і графа Дракулу:

The monster, swooping low out of the clouds, finally revealed itself. The gargoyle roared, exposing gory rows of sharp teeth, and flashed its glowing red eyes. Its skin was scaly like that of a lizard, and horns curved out of its temples. From its back sprouted two massive leathery wings, and its long muscular tail was serrated and razor-sharp, chiseling bits out of the stone buildings and street as it whipped about. Its talonlike hands opened wide as it sped toward him, ready to embrace him in its vile grasp [6]. *Потвора, шугонувши вниз із хмар, нарешиці показала себе. Страховисько заревло, заголивши ряди*

гострих зубів та блиснувши лютими криваво-червоними очима. Його шкіра була лускатою, як у ящірки, а над скронями виднілися криві і гострі роги. Зі спини стирчали двоє масивних шкіряних крил, а довгий мускулистий хвіст мав на кінці гострі, мов у пилки, зубці. Потвора змахнула хвостом – і посипались уламки кам'яних споруд та бруківки. Широко розчепіривши свої пазурі, вона спікірувала на інспектора, намірившись ухопити його мертвим хватом [3, с. 364].

Поява Дракули, як того, що повстав з мертвих, промовисто змальована авторами з використанням художньо-зображальних засобів. Одразу помічаємо лексеми, що номінують графа – *monster, gargoyle*, які знаходять своє відображення у перекладі як *потвора, страховисько*. Відтворення лексеми *gargoyle* викликає інтерес перекладознавчого характеру. На нашу думку, влучнішим стилістичним відповідником була б лексема *горгуля*, функціональне навантаження та емоційна експресивність якої доречніше б відображала первинну інтенцію автора у досліджуваному жанрі. Текстова тканина оригіналу рясніє епітетами, що змальовують зуби, очі, хвіст, крила, пазурі, зокрема відзначимо епітети, що зображують художню деталь очей – *glowing, red*, які у перекладі відтворені метафорою з епітетом *лютими криваво-червоними*. Стилiстичний засiб порiвняння шкiри графа з лускою ящiрки *skin was scaly like that of a lizard* збережений у перекладі за допомогою добору стилістичних відповідників *шкіра була лускатою, як у ящірки*. У вторинному тексті знаходимо епітети, що зображують роги Дракули *криві і гострі*, однак оригінал містить інформацію лише про наявність рiг над скронями. Стилiстичне пiдсилення з боку перекладача не порушує жанрову єдність оригіналу, а навпаки, пiдсилює вторинний текст зображальними засобами. Епітети, що змальовують крила *massive leathery* та хвіст *long muscular* збережені у тексті перекладу стилістичними відповідниками *масивні, шкiряні, довгий мускулистий*. У перекладознавчому ключі варто відмітити відтворення епітета *razor-sharp*, який змальовує зубці порівнянням *гострі, мов у пилки*, що влучно зберігає стилістичні засоби у перекладі.

Трохи далі по тексті зустрічаємо подібний приклад стилістично-експресивного портретування графа:

Dracula's eyes had become those of a reptile, his skin an ashen green, his ears pointed. His mouth widened, filled to overflowing by gory fangs protruding outward in a hideous snout. His face became thus when he wanted to instill fear in his mortal enemies and when he was in danger [6]. **Очі Дракули перетворилися на очі рептилії, шкіра стала блідо-зеленою, вуха загострилися. Його рот розширився, оголивши величезну кількість скривавлених іклів. Вони випирали вперед огидною пікою. Він робив таке обличчя тоді, коли хотів уселити страх у своїх запеклих ворогів, або тоді, коли перебував у небезпеці** [3, с. 436].

У цьому прикладі бачимо змалювання авторами знову ж таки художніх деталей очей, шкіри, вух за допомогою стилістичних засобів порівняння *eyes had become those of a reptile*, які відтворені в перекладі стилістичними відповідниками *очі Дракули перетворилися на очі рептилії*, лексеми, що позначають кольороназви *ashen green*, які зображують колір шкіри відтворені стилістичним и відповідниками *блідо-зелена*. Соматизми наявні у першотворі *eyes, skin, ears, face, mouth, fangs* повністю збережені в перекладі методом добору, знову ж таки, стилістичних відповідників *очі, шкіра, вуха, обличчя, рот, ікла*.

Д. Стокер та А. Голт портретують головних героїнь у надзвичайно ніжній та жіночній манері, наголошують на їх неземній красі, що уможливується за допомогою рясної метафоризованої мови:

He couldn't break his stare away from her green eyes, soft as a summer meadow. Lucy had an odd idiosyncrasy of watching a speaker's mouth as if trying to taste the next word before it passed by his lips. She had such a lust for life. Her smile could bring warmth to the coldest heart. As she sat on the bench in the garden that spring day, Seward marveled at how the sunlight illuminated the loose strands of red hair that danced in the breeze, haloing her face [6]. **Джек не міг відірвати свого погляду від її зелених очей, ніжних, як травичка на літньому лужку. Люсі мала дивну звичку придивлятися до рота співрозмовника, неначе намагаючись скуштувати кожне слово, що зірветься з його вуст. Мабуть, то був один із виявів невситимої жадоби до життя. Її посмішка могла зігріти найхолодніше з сердець. Дивлячись того весняного дня, як Люсі сидить на лавці в парку, Сьюард милувався тим, як сонце грало на**

розпущених пасмах рудого волосся, утворюючи навколо її обличчя щось на кшталт сьайного ореолу [3, с. 14].

Починається уривок із опису очей, як художньої деталі у портретуванні героїв, яким притаманний зелений колір *green eyes, soft as a summer meadow*, метафора та порівняння, як стилістичні засоби які разом уможлиблюють виражальне зображення очей, знаходять своє відображення у перекладі за допомогою добору стилістично підходящих пестливих лексичних одиниць *зелених очей, ніжних, як травичка на літньому лужку*. Жага до життя та бажання сягати все більшої обізнаності, як характерні риси героїнь літератури жажів представлені за допомогою метафори *taste the next word – скуштувати кожне слово*, що свідчить про збереження тропу у перекладі. Зображення ніжності крізь використання метафори *smile could bring warmth to the coldest heart – посмішка могла зігріти найхолодніше з сердець*, яка збережена у перекладі методом добору стилістичних відповідників. Художня деталь волосся, яка знову ж таки, підкреслює ніжність та невловимість наївної героїні та вербалізується у перекладі допомогою метафори *sunlight illuminated the loose strands of red hair – сонце грало на розпущених пасмах рудого волосся*. Бачимо стилістичний засіб метафори у перекладача *сонце грало*, що підкреслює легкість, невимушеність, дитячу грайливість природи героїні. Такого роду стилістичне підсилення є вдалою стратегією перекладача, яке увиразнює текстову тканину перекладу та дозволяє бути максимально близьким у інтенції до авторової. Однак поряд із підсиленням спостерігаємо і повну елімінацію метафори *...hair that danced in the breeze* у перекладі. Автор першотвору вказує на те, як розліталися пасма волосся від легкого вітру, чим ще раз вказує на чарівність та дівочість героїнь, що, на жаль, перекладач опускає та нівелює стилістичним засобом вираження у перекладі.

Наступний приклад портретує зовнішність, на яку перетворилася уся жіноча краса після контакту з вампіром:

A luminescent figure slowly descended toward him, her body swaying like a cat as she drew near. A thick mane of flaming red hair cascaded down her shoulders; her porcelain white skin reflected the moonlight from the window. Her breasts rose and fell with each step; her eyes were soulless and black, her luscious, bloodred lips pouting. Her shroud like white gown was torn, tattered, sheer, and revealing

[6]. *До нього повільно опускалася сяйна постать, звиваючись із кожним кроком, неначе кішка. Густа грива яскраво-рудого волосся водоспадом стікала з її плечей, а порцеляново-біла шкіра відбивала місячне сяйво, що лилося у вікно. З кожним кроком її груди підіймалися і опускалися, очі були чорні та позбавлені життя, а губи, яскраво-червоні та повні, випиналися вперед, немов прагнучи поцілунку. Схожа на саван сукня була потерта, уся в дірках і майже не прикривала оголеного тіла* [3, с. 251–252].

Зображення героїні Люсі, яка воскресла та прийшла до свого коханого Артура уможлиблюється за допомогою стилістичних засобів порівняння, епітетів, метафор. Автори змальовують ходу героїні з ходою кішки *body swaying like a cat*, що збережено у перекладі як *звиваючись із кожним кроком, неначе кішка*, та що свідчить про добір перекладачем вдалих стилістичних відповідників. Епітети, що портретують волосся *flaming, red* також збережені у перекладі стилістичним відповідником *яскраво-рудого*, художня деталь волосся вербалізована авторами першотвору з допомогою метафори *hair cascaded down her shoulders* яку перекладач відтворює *грива...водоспадом стікала з її плечей*, де до стилістичного підсилення можна віднести введення у вторинний текст лексеми *водоспадом*, яка допомагає відтворити метафоризовану мову оригіналу та надає їй меланхолійності, заспокоєння від відчуття водної стихії. Епітети, що зображують шкіру *porcelain white* відтворені стилістичним відповідником *порцеляново-біла*. Художня деталь очей, яка превалює практично у кожному портретуванні будь-кого із образної палітри персонажів, у цьому уривку змальована за допомогою метафори та епітету *eyes were soulless and black*, що у перекладі знаходимо *очі були чорні та позбавлені життя*. Особливо вдалою вважаємо інтерпретацію метафори *eyes were soulless* яка була відображена у перекладі потужною метафоризованою мовою *очі позбавлені життя*, що свідчить про стилістичне підсилення та відповідальний підхід перекладача до відбору стилістичних засобів у вторинному тексті. Стилiстичними відповідниками були відтворені епітети, що змальовують губи Люсі *luscious – повні, bloodred – яскраво-червоні*. Вартій уваги вважаємо відтворення лексеми *pouting*, яка описує стан губ героїні, які були випулені та надуті. Однак перекладач надінтерпретує оригінал і вносить у вторинний текст порівняння

випиналися вперед, немов прагнучи поцілунку. Стосовно бажань героїні чи її дій, на кшталт цілування або будь-чого іншого, автори оригіналу не зазначають, тому такого роду несанкціоновані перекладацькі вторгнення в оригінал, які нав'язують реципієнту своє бачення ситуації перекладачем, порушують жанрову єдність твору та призводять до неадекватного перекладу.

Портретуванню другорядних персонажів у романі «Дракула. Повстання мерців» відводяться поодинокі уривки, для яких характерна лаконічність, фрагментаризм:

Aunt Karla wore her dark matronly look with pride. Her clothes were crisp, black from head to toe, except for the large gold cross around her neck [6]. *Тітка Клара мала пухатий та суворий вигляд матрони. Її одяг був простим і строгим, чорним від голови до п'ят, за винятком великого золотого хреста на шиї* [3, с. 53].

Одразу бачимо стилістичний засіб метафори у першотворі *wore her dark matronly look with pride*, однак у перекладі троп опущено *мала пухатий та суворий вигляд матрони* та це не вплинуло на адекватний переклад зовнішності другорядного героя. Епітети, що описують одяг збережені у перекладі стилістичними відповідниками з подекуди експлікацією: *crisp* – *простим, строгим*, *black* – *чорним*. Найважливіший елемент зовнішності тітки Клари, у якої тимчасово жила вампір-графиня Баторі, був золотий хрест, який оберігав та відлякував від злих духів, демонів, вампірів. Перекладач зберігає у першотворі важливий атрибут у портретуванні *large gold cross* – *великий золотий хрест*, чим не позбавляє текстову тканину вторинного тексту жанрової своєрідності та цілісності.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє свідчити, що образна палітра літератури жахів витворюється трьома головними типами персонажів: образ злодія, образ героїні, образ другорядного героя. При відтворенні портретування згаданих типів персонажів найпродуктивнішою стратегією для перекладача видається стратегія *максимальної передачі усіх портретних характеристик героя*, що уможливорюється за допомогою адекватного відтворення *лексичних та стилістичних засобів їх вербалізації*. Серед перекладачів превалує прийом добору стилістичного відповідника, а також, на жаль, фіксується частотна стилістична елімінація, яка призводить до порушення жанрово-композиційної єдності твору та

створює перекладацькі покручі, а також вимушує звинувачувати перекладачів у несанкціонованих вторгненнях у текстову тканину першоджерела.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тураев С. В. От Просвещения к Романтизму / С. В. Тураев. – М.: Наука, 1983. – 256 с.
2. Fowler R. Linguistics and the Novel / R. Fowler. – New York: Methuen, 1977. – 145 p.
3. Стокер Д. Дракула. Повстання мерців / Пер. В. Горбатька / Д. Стокер, А. Голт. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2010. – 461 с.
4. Стокер Б. Граф Дракула / Пер. І. Л. Базилянської / Б. Стокер. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 528 с.
5. Stocker B. Dracula – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/>
6. D. Stocker, A. Holt. Dracula. The Un-Dead – access mode to the resource: <http://www.mytouristplaces.com/?p=211279>.

А. ГУДМАНЯН

ОБРАЗНАЯ ПАЛИТРА ЖАНРА ЛИТЕРАТУРЫ УЖАСОВ: ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА

В статье рассмотрена проблема перевода портретных характеристик героев жанра литературы ужасов, а также указаны проблемы с которыми сталкиваются переводчики в процессе их передачи.

Ключевые слова: герой, героїня, злодей, стилистическое соответствие, стилистическое усиление, стилистическая потеря, перевод.

A. GUDMANIAN

HEROES' DESCRIPTION IN HORROR LITERATURE: PROBLEMS OF TRANSLATION

The article studies the problem of hero portrait characteristics rendering in horror literature genre and emphasizes the problems which translators face while translating the above mentioned genre characteristic.

Horror literature genre is characterized by cliché heroes, which is determined by its gothic origin. Certain formulae-heroes most vividly express

the mysterious atmosphere of horror. The article analyses the stock nouns, which describe the main types of heroes in horror literature genre. The portrait descriptions of villain, heroine and lesser character are studied from the translation perspective of rendering into Ukrainian. The villain's appearance is taken into consideration as an important genre component from which the plot composition depends. Horror genre heroes are described to be mysterious, dangerous, disgusting what enables to create the set of characters relevant to the studied literature.

The paper discusses the translation of three main types of horror genre heroes and states that the most typical problems which translators overcome in rendering the description of villain and heroine. It states, that translators should keep to a strategy of full rendering of all portrait characteristics to translate the detalization and expressiveness in portraying. The key factor in the process of heroes' description translation is to save the forecasting information, which is considered to be factual and genre-determined. Elimination is considered to be unsuitable, because such translation technique destroys the content of source-text and leads to translation failures. Generalization or partial elimination is possible to be used while rendering the portrait of lesser characters, because they are not considered to be genre-determined. Heroes of horror genre are portrayed with the help of lexical and linguostylistic means which are to be properly rendered into the target text.

Stylistic correspondence, stylistic emphasis and stylistic elimination are considered to be the most frequently used translation techniques to render the heroes' descriptions of horror literature genre in translation.

Key words: hero, heroine, villain, stylistic correspondence, stylistic emphasis, stylistic elimination, translation.

УДК 811

**Артур ГУДМАНЯН,
Андріана РАТІ**

КОНЦЕПТ СМЕРТЬ У ЖАНРІ ЛІТЕРАТУРИ ЖАХІВ: СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ

У статті розглянуто проблему перекладу мовної об'єктивації концепту СМЕРТЬ у літературі жахів та вказано на проблеми, з якими зіштовхується перекладач при її відтворенні. Зазначено, що найбільш ефективними прийомами відтворення мовної об'єктивації концепту СМЕРТЬ є добір стилістичного відповідника, застосування стилістичного підсилення та неминучим є стилістичне послаблення та втрата.